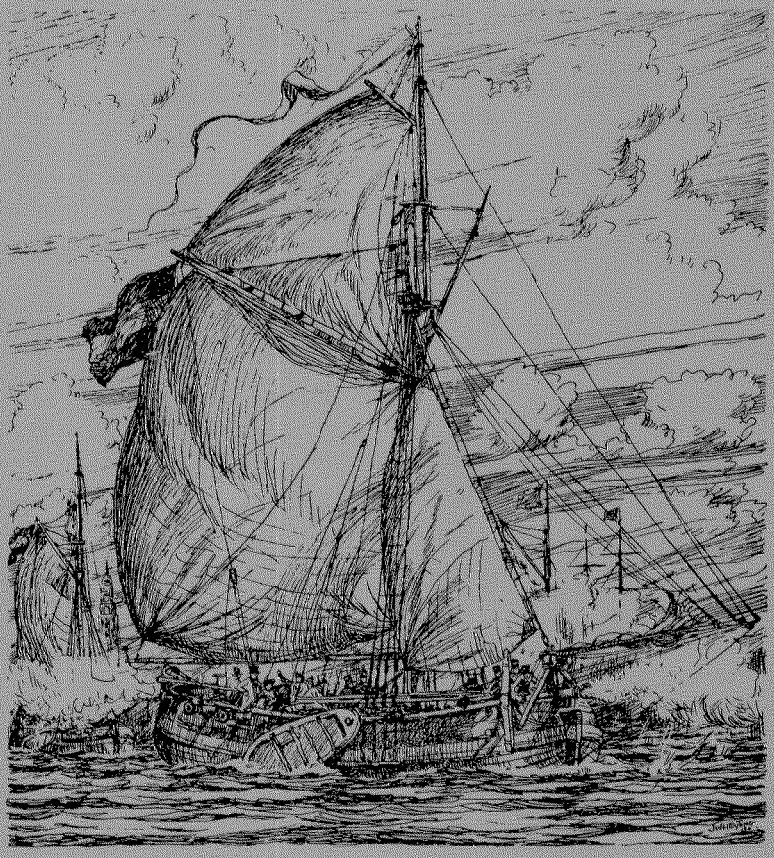
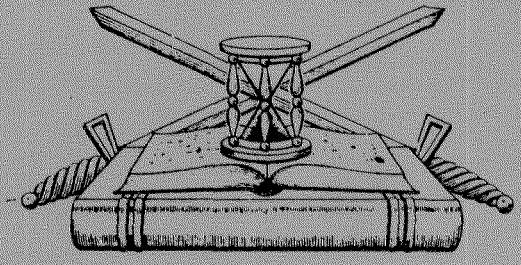
MARS *et* HISTORIA

15e Jaargang nummer 6 - november/december 1981

ORGAAN
van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie. Opgericht 20 augustus 1966. Verschijnt 6 x per jaar.

Beschermheer: Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR:
Voorzitter: C.A.Heshusius, **1e Secretaris:** H.Muller, **Penningmeester:** drs J.A.Bom, **2e Secretaris:** E.W.van Popta, **Leden:** jhr D.J.H. N.den Beer Poortugael, J.van den Berg, B.C. Cats, drs J.P.C.M.van Hoof, F.J. van Lier, C.B. Nicolas, H.Ringoir.
Adviseur: mr C.H.L.M.Schaepman.

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:
Voorzitter: Van Alkemadelaan 350, Flat 316, 2597 AS 's-Gravenhage, tel.: 070-248495. **1e Secretaris:** Willem III laan 14, 4835 LB Breda, tel.: 076-653239. **Penningmeester:** Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, tel.: 01751-18624. De contributie bedraagt per jaar min. *f* 30,00 te storten op rek.no. 65.82.12.125 van de Nederlandsche Middenstandsbank Wassenaar, t.n.v. de Nederlandse Vereniging van Militaire Historie of op giro 29 40 790 van de N.V.M.H. te Wassenaar.

SAMENSTELLING REDAKTIE-WERK-COMMISSIE: J.van den Berg, drs J.P.C.M.van Hoof, E.W.van Popta.
Redaktie-adres: Mgr.Bekkerslaan 151, 2286 CE Rijswijk (Z.H.), tel.: 070-937425.

AFDELINGSCORRESPONDENTEN:

(1) 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS KL' o.l.v. H.Ringoir, Poolshof 6, 2241 BA Wassenaar.
(3) 'UNIFORMKUNDE' o.l.v. dr F.G.de Wilde, Jan Steenlaan 62, 1412 JW Naarden.
(4) 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN' o.l.v. H.G.Meyer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray, B.W.Wagenaar, Händelstraat 18, 1901 VA Castricum.
(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN', o.l.v. B.C.Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum en C.van Ekeris, Anslostraat 183, 2533 KD 's-Gravenhage.
(6) 'WAPENS EN MUNITIE', o.l.v. J.Lenselink, Oxfordlaan 49, 2314 Leiden.
(7) 'MILITAIRE MUZIEK', o.l.v. mr R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 2596 SW 's-Gravenhage.
(8) 'HISTORISCHE NEDERLANDSE VERSTERKINGEN (OVERZEE), o.l.v. A.F.Lancker, Grote Spie 347, 4819 CW Breda.
(9) 'MARITIEME GESCHIEDENIS', o.l.v. M. K.Zaagman, Ds van den Boschlaan 225, 2286 PH Rijswijk (Z.H.).
(10) 'NAPOLEONTICA', o.l.v. prof.dr H.P.L. Harms Vogts, Utrechtseweg 102, 6866 CN Heelsum.
(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG', o.l.v. J.H. M.Berlemon, Porceleinvlinder 5, 2317 JZ Leiden.
(13) 'VAANDELS, STANDAARDEN, FANIONS, VLAGGEN', o.l.v. Kl.Sierksma, 'Huize Midgaard', Aan de Brink 36, 1399 GX Muiderberg.
(14) 'EERSTE WERELDOORLOG', o.l.v. drs J.C.van Dijk, Grifthorst 16, 3833 GD Leusden.
(15) 'KONINKLIJKE MARINE', o.l.v. L.L.van Münching, Middelweg 85, 2241 AP Wassenaar.
(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE', o.l.v. ir Ch.C. van der Vlis, Anna van Burenlaan 59, 2012 SK Haarlem.
(17) 'MILITAIRE FOLKLORE', o.l.v. F.W.van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo.
(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS', o.l.v. M.C.van der Hoog, Draaiboom 10, 4817 WR Breda, J.Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede, W.den Dunnen, Burgersdijkstraat 75, 2522 WD 's-Gravenhage.
(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT', o.l.v. J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda, P.C.Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda.
(20) 'KNIL', o.l.v. W.R.van der Weide, 'Bronbeek', Velperweg 151 A, 6824 MB Arnhem.
(21) 'MILITAIRE BIBLIOGRAFIE, TIJDSCHRIFTEN' o.l.v. drs J.A.C.Bartels, Gerstkamp 198, 2592 CV 's-Gravenhage.
(22) 'MILITAIRE GEDENKTEKENS EN MONUMENTEN' o.l.v. J.Albarda, Lindenheuvel 12 A, 1217 JX Hilversum, drs J.A.Bom, Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar.
(23) 'KORPS MARINIERS', o.l.v. drs J.Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden.

INTERESSEGEBIEDEN, WAAR (NOG) GEEN CORRESPONDENTEN VOOR ZIJN:

(2) 'Tradities en ceremoniëel'
(12) 'Militaire en civiele miniatuurfiguren'

* De tussen haakjes geplaatste nummers zijn indicaties t.b.v. de ledenlijst.

MARS *et* HISTORIA

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremoniëel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

Terugblik op de Lustrumtentoonstelling

Het jaar 1981 loopt ten einde, de laatste Mars van dit jaar ligt weer voor U. Op 5 september j.l. was de opening van de Lustrumtentoonstelling'*Van Soldatenmoed tot Verzamelgoed'*. Drs G.H.J.M.Peijnenburg, secretaris-generaal van het Ministerie van Defensie opende de tentoonstelling. Hij sprak met veel waardering over de vereniging en het blad Mars et Historia. Wij hebben dat alles zeer op prijs gesteld. Immers, waardering geeft moed om een ingeslagen weg verder te gaan. Veel belangstelling is er voor de tentoonstelling geweest. Er is alle reden voor om op het afgelopen jaar met tevredenheid terug te zien.
De afdelingscorrespondenten waren in grote mate op de tentoonstelling vertegenwoordigd. Er waren onder meer bijdragen van de heren Berlemon (voorwerpen en pamfletten uit de Tweede Wereldoorlog), Van Ekeris (militaire emblemen), Frazer (miniatuur figuren), Van der Hoog (boeken over de ontwikkeling van de tank), Bloemendaal en Den Dunnen (fotocollectie over de bekende CMP-voertuigen), Lohnstein (uniformstukken van het Papoea Vrijwilligers Korps), Burger, Meyer en Wagenaar met een mooie collectie Nederlandse Ridderorden en tekenen. De jongste afdeling: Korps Mariniers, de heer Nuis met prenten over de mariniers in het verleden.
De heer Van Steen exposeerde er met een grote verscheidenheid aan voorwerpen over de soldaten-folklore, wat duidelijk werd onderstreept door de mascottebeer van de pantserondersteuningscompagnie van het 11e painfbat. Garde Grenadiers. Ook de bestuursleden waren vertegenwoordigd, de heren Heshusius (met een schilderij voorstellende luitenant Heshusius ten tijde van de Belgische Opstand), Van Lier (met een unieke verzameling ansichtkaarten over kazernes e.d. in Amersfoort), Muller (boek- en plaatwerken over de geschiedenis van de Koninklijke Landmacht. Het hier geschetste is in grote lijnen het beeld wat de tentoonstelling te zien gaf.
Veel dank aan de directeur van het Museum Flehite drs B.G.J.Elias en zijn medewerkers. Zonder hun medewerking was dit alles niet te realiseren geweest.

E.W. van Popta.

Was de omslag van het januari/februarinummer gesierd met een afbeelding van Ltz 2e klasse J.C.J.van Speijk, deze maand een afbeelding van de kanonneerboot nr 2, het schip waar hij het commando over voerde tijdens de woelingen rond Antwerpen en waar hij op 4 februari 1831 door een buskruitontploffing het leven liet. Deze tekening werd gemaakt door de bekende zeeschilder J.W.Heyting voor het Hollandsch Schepenboek, Amsterdam z.j.

JAARREDE VAN DE VOORZITTER uitgesproken op de Vijftiende Algemene Ledenvergadering

Dames en Heren,
Ik heet U allen heel hartelijk welkom op deze bijzondere vijftiende algemene ledenvergadering van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie. Het bestuur verheugt zich met U dat zovele leden hier in Amersfoort aanwezig zijn om tesamen met vreugde in het hart het derde lustrum van de vereniging te gedenken. Met U zijn wij daar trots op omdat een 15-jarig bestaan duidt op een levensvatbaarheid. Inderdaad, want het aantal van onze leden blijft stijgen.
Onze welgemeende dank gaat uit naar de directeur en staf van het Museum Flehite, zowel voor de mogelijkheid hier te vergaderen als ook - en vooral - voor de getoonde medewerking en duidelijke en deskundige steun bij het organiseren van onze expositie *'Van Soldatenmoed tot Verzamelgoed'*. Zoals U weet geschiedde vanmorgen de opening van onze tentoonstelling door een onzer leden, de secretaris-generaal van het Ministerie van Defensie, de heer drs G.H.J.M. Peijnenburg. Ik zie in dit gebeuren toch wel een duidelijke waardering van de zijde van de overheid voor onze vereniging. Temeer ook waar het prachtige lustrum-nummer van Mars et Historia ons wederom zonder kosten onzerzijds wordt aangeboden en verzonden. Maar ook indirect kwam genoemde welwillendheid ons ten goede. Wij kregen meer armslag: immers ook ten opzichte van ons steeds meer bekendheid krijgende orgaan moesten noodzakelijkerwijs ingrijpende maatregelen worden getroffen: een nieuwe drukker en een moderner en zakelijker opmaak. Ook het feit dat de redactie steeds meer kopij krijgt aangeboden verheugt ons.
Aangezien onze vereniging er is - het bestuur benadrukt deze stelling al vijftien jaar lang - voor allen die zich interesseren voor de militaire historie, in het bijzonder voor die van Nederland en zijn (voormalige) overzeese rijksdelen, hebben wij gemeend meer aandacht te moeten gaan besteden aan de materiële kant van de interessesferen onzer leden. Niet alleen hopen we dit streven te bereiken door het organiseren van meer ruilbeurzen in den lande, maar ook door het tentoonstellen van de verzamelingen van onze leden zelf. Een jaar geleden heeft men al iets in die richting kunnen zien (een korte expositie: afscheiding België) en nu met de tentoonstelling Soldatenmoed-Verzamelgoed hier om ons heen. Geschiedenis is voor een belangrijk deel een wel abstract begrip: met de nieuwe idee van de ruilbeurzen en het naar buiten tonen van de privé collecties van onze leden hopen wij dit abstracte behoorlijk concreet te maken en daarbij van het kwade gezegde af te komen dat verzamelaars *'op hun spullen'* plegen te blijven zitten.
Ik duidde het reeds even terloops aan: ook op financiëel gebied kon de vereniging naar behoren vooruit, zij het ook dat in een omgeving waar steeds van prijsverhoging of geldontwaarding sprake is, ook wij niet zullen kunnen ontkomen aan een verhoging van de jaarlijkse contributie. Dit zal een van de belangrijke punten zijn waarover de vergadering zich straks zal moeten uitspreken.
Onze vereniging wil financiëel geheel vrij blijven staan. Het bestuur mikt op een politiek die dat mogelijk maakt binnen een redelijke speelruimte. Wij streven niet naar het onmogelijke: wij en bijvoorbeeld gedachten aan de vorming van een fonds ter ondersteuning van activiteiten en projecten in de lijn van onze vereniging voorshands zoals men dat noemt, in de ijskast moeten plaatsen totdat gerieflijker tijden zullen aanbreken.
Aan de andere kant beijverde het bestuur zich mede voor initiatieven voor een waardige herdenking, volgend jaar, voor wat betreft de gebeurtenissen 150 jaar geleden rond de Citadel van Antwerpen. En voor het overige hebben wij gemeend om naast al het reeds genoemde nog zo veel mogelijk andere haalbare activiteiten voor de leden te ontwikkelen. Onder meer zijn dit excursies en filmvoorstellingen. Men leze verder hiervoor de jaarverslagen 1980-1981 van onze secretaris en van de redactie van Mars et Historia alsook het overzicht van de penningmeester: alles afgedrukt in het laatste nummer van ons orgaan.
Zeer in het bijzonder wil ik tenslotte de nadruk leggen op het veelomvattende werk dat velen van onze afdelings-correspondenten doorlopend presteren in de ruim twintig deelgebieden van de militaire historie. Hun energie en uitgebreide kennis van zaken zou de vereniging bepaaldelijk niet kunnen ontberen.
Ja, de oprichtingsdatum van 20 augustus 1966 ligt alweer een stuk achter ons; het was toen een klein groepje onzer oude garde die de handen ineen sloeg en een loffelijk begin maakte. Wij treden nu binnen in de vierde periode van vijf jaren. Op de door mij geschetste weg zullen zowel het bestuur als de actieve afdelingscorrespondenten voort blijven gaan. Waarbij zij zich gesteund voelen door de algemene betrokkenheid en het enthousiasme van al onze leden.

Ik dank U voor de aandacht!

NOTULEN VAN DE VIJFTIENDE ALGEMENE LEDENVERGADERING

van de Nederlandse vereniging ter beoefening van de militaire historie, gehouden te Amersfoort op 5 september 1981.
Volgens de presentielijst waren 30 leden aanwezig.

1. Opening

Te 14.30 uur opende de voorzitter de vergadering en begroette de aanwezigen met een hartelijk woord van welkom.
Hij memoreerde de leden die ons in het afgelopen verenigingsjaar door de dood zijn ontval-

len: de heren J.C.Hopperus Buma, Dr C.N.Fehrmann en H.F.A.Smaling. Hij verzocht de vergadering hen met een minuut stilte te herdenken.
Vervolgens sprak de voorzitter zijn jaarrede uit, welke elders in dit blad staat afgedrukt.
De secretaris las daarna het telegram van aanhankelijkheid en trouw aan onze Beschermheer voor, waarna het vriendelijk antwoord van Zijne Koninklijke Hoogheid volgde.
Tenslotte kreeg de voorzitter de instemming van de vergadering om de algemene jaarvergadering in 1982 weer in het najaar en in het centrum des lands te houden. Hiermee werd accoord gegaan.

2. Notulen van de veertiende algemene ledenvergadering (11 oktober 1980)
Deze werden goedgekeurd als gepubliceerd in 'Mars et Historia', 14e jaargang, nummer 6,nov/dec 1980, pagina 179-183 en vastgesteld.

3. Financiëel overzicht 1980
Dit werd, na een korte toelichting van de penningmeester, goedgekeurd als gepubliceerd in 'Mars et Historia', 15e jaargang, nummer 4, juli/aug 1981, pagina 75.

4. Verslag kascommissie 1980-1981
Het enig aanwezige lid van de kascommissie, de heer H.F.Fabri, verklaarde dat de commissie had geconstateerd dat zowel het door de penningmeester gevoerde beheer als zijn beleid deugdelijk waren geweest. Bij de contrôle was gesproken over de wijze waarop de bedragen in het jaaroverzicht voor de leden duidelijker zouden kunnen spreken. Het verzoek aan de vergadering de penningmeester décharge te verlenen werd met een krachtig applaus gehonoreerd.

5. Benoeming kascommissie 1981-1982
Met algemene instemming werden in de kascommissie gekozen mevrouw W.G. Diekerhoff-Moesman en het reservelid van de kascommissie 1980-1981, de heer H.G.Meijer, als reserve de heer J.Albarda.

6. Voorstel contributieverhoging 1982
Het voorstel van de penningmeester de contributie voor 1982, wegens de voortdurend stijgende kosten, vast te stellen op ten minste *f* 35,- per jaar werd door de vergadering met algemene instemming aanvaard.

7. Jaarverslag van de secretaris
Dit werd goedgekeurd als gepubliceerd in 'Mars et Historia', 15e jaargang, nummer 4, juli/aug 1981, pagina 74. De secretaris deelde mede dat in punt C (Correspondentschappen) nog opgenomen had moeten worden dat de heer H.Ringoir correspondent is geworden voor de afdeling 'Krijgsgeschiedenis en korpsgeschiedenissen KL' (1) en dat de heer Drs J.A.C.Bartels het correspondentschap heeft aanvaard voor de afdeling 'Militaire bibliografie en tijdschriften' (21). De heren J.Albarda en Drs J.A.Bom hebben de afdeling 'Militaire gedenktekens en monumenten' (22) voor hun rekening genomen.
Voorts zei de secretaris dat de nieuwe ledenlijst bijna gereed is. De penningmeester deelde mede dat na gereedkoming deze ledenlijst voor *f* 2,50 kan worden aangeschaft.

8. Bestuursmutaties
Volgens rooster zijn de heren F.J.van Lier en H.Ringoir aan de beurt om af te treden, doch hebben zich opnieuw herkiesbaar gesteld.
Aangezien de secretaris geen namen van tegencandidaten hebben bereikt, achtte de voorzitter de aftredende bestuursleden herkozen, hetgeen met een krachtig applaus door de vergadering werd ondersteund.

9. Lidmaatschapskaarten
In 1982 zullen voor de leden lidmaatschapskaarten worden aangemaakt. Het ontwerp voor een poster voor de vereniging is nog in beraad. De circulaire met aanmeldingsformulier wordt nu eenvoudiger en in druk uitgevoerd, waardoor het geheel een fraaier aanzien heeft gekregen, mede door opneming van het vignet van de vereniging en de afbeelding zoals die op de poster voor de tentoonstelling voorkomt.

10. Rondvraag
De heer Meijer deelde mede dat op 21 en 22 november 1981 in de Jaarbeurs te Utrecht een verzamelaars-jaarmarkt zal worden gehouden. Onze leden kunnen zich daarvoor opgeven.
Vervolgens zei hij dat de Engelse vereniging van verzamelaars van ridderorden en medailles een excursie naar Nederland gaat houden, waarbij ook een bezoek aan onze tentoonstelling 'Van soldatenmoed tot verzamelgoed' op het programma staat.
Dan zei de heer Meijer nog dat genoemde Engelse vereniging jaarlijks een veiling organiseert. Wellicht is dit iets dat ook door onze vereniging zou kunnen worden ondernomen.
De heer Van Lier liet weten, dat in verband met de herdenking van het Beleg van de Citadel van Antwerpen aan de vereniging is verzocht in december 1982 in Breda een tentoonstelling over die gebeurtenis te organiseren.
De heer Van der Flier stelde voor de data van open dagen bij de krijgsmachtdelen in 'Mars et Historia' op te nemen. De redactie zal zich hierover beraden.
De heer Van Steen vestigde de aandacht op de op de tentoonstelling aanwezige opgezette beer als mascotte van de ondersteuningscompagnie van 11 pantserinfanteriebataljon (Garde Grenadiers). Deze beer wordt op oefeningen meegenomen en de compagnie was zeer ingenomen met de aanwezigheid van hun mascotte op de tentoonstelling. Voorgesteld werd dit te onderstrepen door de beer een binding met de vereniging te geven door een speciaal daarvoor te ontwerpen lidmaatschap. Het bestuur zal dit ludieke idee in beraad nemen.
De heer C.Frazer deelde mede dat de heer J.van Ee en hijzelf bereid waren het correspondentschap over de afdeling 'Militaire en civiele minia-

tuurfiguren' (12) op zich te nemen. Dit werd in dank aanvaard.
De penningmeester zei tenslotte dat het verschijnen van de Tritt uniformenkalender 1982 enige vertraging had ondervonden, zodat ze nog niet ter vergadering aanwezig konden zijn.

11. Sluiting
Te 15.45 uur sloot de voorzitter de vergadering en dankte de aanwezigen voor hun belangwekkende deelneming aan de discussie. Vervolgens hebben de leden met veel interesse het fraaie expositie-materiaal op onze tentoonstelling 'Van soldatenmoed tot verzamelgoed' bezichtigd.

F.J.van LIER

VIJFTIEN JAAR - EEN TERUGBLIK

Zo waren we dan op 7 september 1981 in Amersfoort bijeen om het derde lustrum van onze vereniging te vieren. En als je daar dan zit, dwalen je gedachten onwillekeurig terug naar de tijd voorafgaand aan en rondom de oprichtingsdatum. Helemaal in het begin vijftiger jaren, toen ik nog cadet aan de K.M.A. was, was ik begonnen met het verzamelen van alles wat betrekking had op het militair gebeuren. Ik zocht naar een vereniging om gelijkgestemden te ontmoeten, maar vond die niet. Eerst veel later kwam ik er achter dat twee vooroorlogse verenigingen juist in die jaren door vergrijzing en door verschil in opvattingen tussen de generatie van voor 1940 en van na die tijd aan het uitsterven waren.
Dat waren het 'Genootschap voor militaire traditie en uniformkunde' en het 'Napoleontisch Genootschap'. Voor mij bleef er niets anders over dan me aan te sluiten bij een meer algemene vereniging van verzamelaars. Dat werd de 'Nederlandse vereniging de Verzamelaar', die toen juist aan een grote bloeitijd was begonnen en waarin verschillende groepen aan hun trekken konden komen. Zo ook de groep 'Militaria-verzamelaars', die elkaar trof bij ruilbeurzen en andere bijeenkomsten. Uit die tijd herinner ik me namen, die nu veelal in ons ledenbestand voorkomen: Frazer, Van der Pijl, Cats, Van Ekeris, Muller, De Bie en Deurwater behoren daartoe. Medio 1959 werd een eerste poging ondernomen om te komen tot een samenbundeling van allen, die zich militaria-verzamelaar noemden, met de bedoeling om als afzonderlijke studiegroep binnen 'De Verzamelaar' te gaan opereren. Dat mislukte.
Een volgende poging - medio 1960 - had meer succes. Opgericht werd het tijdschrift 'Militaria' dat het eerste nummer (tweetalig nog wel!) zag verschijnen in juni 1960. Gestart werd met zo'n tachtig abonnees. Al ras bleek dat echter te

weinig om tot een financiëel sluitende exploitatie te komen, zodat het dubbelnummer 5/6 van mei 1961 het laatste moest zijn.

Toen volgende een periode van stilte, waarin echter wel op nieuwe plannen werd gebroed. Indachtig het gezegde 'Alle goede dingen bestaan uit drie' werd eind 1965 gestart met een opiniepeiling onder alle bekende geïnteresseerden in de militaire historie en militaria-verzamelaars. Tot en met 4 april 1966 werden 237 personen en instellingen aangeschreven. Er kwamen 130 antwoorden binnen, waarvan er 123 positief stonden ten opzichte van een op te richten vereniging. Van die 123 zegden er 70 al direct een lidmaatschap toe, terwijl 53 eerst de kat uit de boom wilden kijken. De voorbereidingen voor de oprichting konden dus van start gaan onder een goed gesternte.

Om niet alle werkzaamheden alleen te hoeven doen, benaderde ik een tiental personen uit de groep van 70 met het verzoek eens bijeen te komen om zich te beraden over de verdere voortgang. De eerste vergadering vond plaats op 31 maart 1966. Aan het eerste 'Mededelingen-Bulletin' van april ontlenen we de namen van de 'mannen van het eerste uur', die mij met groot enthousiasme terzijde stonden bij de oprichting van onze vereniging. Het waren onze helaas te vroeg overleden eerste voorzitter Diekerhoff en voorts de heren Heshusius (nu voorzitter), Kneppelhout, Lutz, Muller (nu secretaris), Van Ojen, Paardekoper, Van der Vlis, A.Weekenstroo en Van Zelm van Eldik. Practisch allen vindt U ze nog in onze ledenlijst!

Zelf nam ik het secretariaat van de vereniging i.o. waar. Op 26 mei 1966 volgde nog een bijeenkomst van de commissie van voorbereiding. Daar werd besloten de oprichtingsvergadering te houden op zaterdag 20 augustus 1966 te 14.00 uur in de D-cantine van het Ministerie van Defensie, ons welwillend ter beschikking gesteld door bemiddeling van de heer Schaepman, ook een van de leden van het eerste uur.

Voor een bestuursfunctie hadden zich maar liefst 28 candidaten ter beschikking gesteld. Waard te vermelden is, dat de sympathisanten een bedrag van ruim f 1400,- bijeen hadden gebracht om ook voor wat betreft het financiële aspect de vereniging een goede start te kunnen geven. Zo naderde de oprichtingsdatum van onze vereniging. Een weerslag daarvan vinden we terug in het extra Mededelingenblad van september 1966, waarin we onder het hoofd *'Mededelingen van Huishoudelijke aard'* het volgende vonden:

Op 20 augustus 1966 vond de oprichtingsvergadering van onze nu 145 leden tellende vereniging plaats in de grote cantine van het Ministerie van Defensie. Er waren - ondanks het waarlijk schitterende weer - 43 leden ter vergadering gekomen.

Als belangrijkste agendapunt stond de bestuursverkiezing genoteerd. Het resultaat daarvan is, dat het Algemeen Bestuur er als volgt uitziet:

Voorzitter: Luitenant-kolonel der Mariniers b.d. F.L.Diekerhoff, Plv.hoofd Bureau Maritieme historie van de Marinestaf.

Vice-voorzitter: Luitenant-kolonel der Artillerie J. Albarda, Korpscommandant H.K.K.L.

Secretaris: Kapitein der Koninklijke marechaussee F.J.van Lier, Adjudant van de Commandant Koninklijke marechaussee.

Penningmeester: Luitenant ter Zee A der 1e klasse C.J.Kneppelhout, Conservator van het Helders Marine-museum.

Bibliothecaris-archivaris: Majoor der Artillerie J.J.B.J.Bouvy, Hoofd van het Bureau Centrale militair-historische documentatie H.K.K.L.

8 leden (in alfabetische volgorde):

Luitenant-kolonel der Cavalerie C.A. Heshusius, C-43 Tankbataljon.

Luitenant-kolonel der Koninklijke luchtmacht F.J. A.Lutz, Hoofd sectie Krijgsgeschiedenis van de Luchtmachtstaf.

Luitenant-kolonel der Infanterie Drs G.J.van Ojen jr., Hoofd sectie Krijgsgeschiedenis en Ceremonieel H.K.K.L.

Mr Ch.L.M.Schaepman, Administrateur bij het Ministerie van Defensie.

Generaal-majoor der Genie b.d. L.J.Spanjaerdt Speckman, Voorzitter van de Stichting Menno van Coehoorn.

E.H.H.Weekenstroo, bedrijfsleider.

Drs Y.P.van der Werff, Docent contemporaire geschiedenis aan de K.M.A.

J.A.van Zelm van Eldik, secretaris van de Kanselarij der Nederlandse orden.

De vier eerstgenoemde vormen tezamen het Dagelijkse Bestuur. Tijdens de vergadering werden in de rondvraag een aantal suggesties gedaan door respectievelijk de Brigade-generaal b.d. J.L. N.A.Antoni, ir Ch.C.van der Vlis, Ritmeester J.C. Hopperus Buma, Generaal-majoor b.d. J.J.de Wolf en kapitein C.B.Nicolas.

De voornaamste suggesties waren:

V.w.b. het uit te geven orgaan samenwerking zoeken met de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

De mogelijkheden onderzoeken om voorwerpen uit het bezit van oud-militairen voor het nageslacht te behouden, b.v. door middel van de Broederschap van Notarissen.

Zo spoedig mogelijk een folder ontwerpen voor de ledenwerving.

Jaarboek uitgeven met als voorbeeld het jaarverslag van het Legermuseum.

Decoraties en militaire penningen in afzonderlijke studiegroep onderbrengen.

De oprichting van de vereniging onder de aandacht brengen van alle overige militaire verenigingen en organen.

Uiteraard zal in de eerstkomende vergadering van het Algemeen Bestuur aandacht aan al deze punten worden besteed.'

Zo ging onze vereniging van start. Op 16 september 1966 hadden we al 163 leden en vanaf die tijd bleef langzaam maar zeker het ledental stijgen als teken dat onze vereniging levensvatbaar was en zal blijven.

Mr R.A.SCHIMMEL

MILITAIRE MUZIEK

Allereerst maak ik u opmerkzaam op Molenaar's Band Series, een serie van tot op heden 7 LP's, uitgegeven door Molenaar's Muziekcentrale N.V., Postbus 19, 1520 AA Wormerveer. Hierop speelt de Koninklijke Militaire Kapel allerhande werken voor blaasorkest, veelal van Nederlandse componisten, waaronder ook marsen zoals The Stork is coming van A.Kappert, Baritonnistenmars van Johan Wichers, Broadway en The Dutch Army van A.C.van Leeuwen en de Europamars van Allmend. Te bestellen bij genoemd adres voor ongeveer *f* 16,- per stuk + verzendkosten.

De Johan Willem Friso Kapel o.l.v. de 1e luitenant-directeur G.Jansen maakte ook een nieuw LP met lichte concertwerkjes en enkele buitenlandse marsen. Te verkrijgen bij de kapel, adres Rodeweg 23, 9404 Assen.

Taptoe Breda 1980 en Taptoe Breda 1981 zijn op de plaat vastgelegd (althans selecties daaruit) door Jhr Mr J.G.Reuchlin, Oude Maasdijk 1, 6621 AA Dreumel en bij hem te bestellen. Voor inwoners van Den Haag en omgeving zij vermeld dat alle Reuchlin platen en nog enige andere verkocht worden in het Defensie Informatiecentrum, Lange Poten 6 A, 2511 CL Den Haag; men kan er ook boeken, briefkaarten, prenten en militaire figuren krijgen.

Het Trompetterkorps der Cavalerie deed ook een nieuwe LP het licht zien, geproduceerd door de Stichting Vrienden van het Trompetterkorps der Cavalerie, Bernhardkazerne te Amersfoort, bij welke stichting besteld kan worden. Naast de marsen van de 4 regimenten de reveille cavalerie, taptoe bereden wapens, lied van de Koninklijke Marechaussee, Quadrille des Lanciers, Guildhall (Richards) en een mars van Henrion; op kant twee verstrooiingsmuziek.

Het zal u opvallen dat alle genoemde Nederlandse militaire platen niet in de platenhandel verkrijgbaar zijn: een teken des tijds.

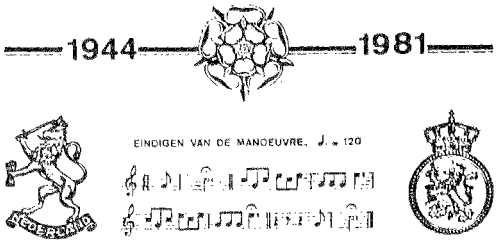
Dat geldt niet voor de nieuwste LP van de Luchtmachtkapel op Dureco Benelux 77.010 ter gelegenheid van het dertigjarig bestaan van de Kapel. Behalve de Luchtmacht Defileermars is het zoals gebruikelijk swingend.

De al wat oudere LP BmG (=Band met God) 146 Y 'Taptoe met de Limburgse Jagers' van het Fanfarekorps der Limburgse Jagers is nog steeds verkrijgbaar.

De Marinierskapel tenslotte bracht op Philips 6375 362 'Onverveerde Vaart' met oude bekenden en nieuwe nummers, ook een aantal Nederlandse volksliedjes, alles betrekking hebbend op de zee en de zeevaart. 'Zorg dat je erbij komt' wordt zeer gloedvol gebracht!

Op het gebied van de literatuur ontdekte ik, dat het befaamde boek van Georges Kastner 'Manuel Général de Musique Militaire' dat in 1848 in Parijs werd uitgegeven, thans is herdrukt door Minkoff Reprint in Genève, 1973. Goedkoop is het niet: *f* 133,- maar wel een uniek werk, dat ruim 400 bladzijden telt.

OPHEFFING MILITAIRE VROUWENAFDELING (MILVA)

LAATSTE-DAG-ENVELOPPE

De Stichting handhaving traditie vrouwelijke militairen KL heeft het voornemen om ter gelegenheid van de opheffing van de Militaire Vrouwenafdeling per 31 december 1981 een herdenkingsenveloppe uit te geven onder de naam 'Laatste-dag-enveloppe MILVA'.

De afmetingen van deze enveloppe komen overeen met de 'first-day-covers' (FDC's - 10 x 19 cm), zoals uitgegeven door de Nederlandse Vereniging van Postzegelhandelaren (N.V.P.H.). De enveloppe is vervaardigd van 100 grams papier, zal worden uitgevoerd in 3-kleurendruk en worden voorzien van de twee frankeerzegels: de serie EUROPA-CEPT, Folklore, 45 en 65 ct (uitgifte PTT 1 september 1981). De afstempeling zal geschieden op 31 december 1981 met het stempelnummer 37 van de Veldpost.

De adressering zal met een schrijfmachine plaatsvinden of, indien gewenst, met zacht potlood dan wel afneembaar etiket. De behandeling geschiedt door filatelisten. Oplage van deze 'laatste-dag-enveloppe' bedraagt 5000 exemplaren. Elke enveloppe is voorzien van een insluiter. Bestelling is mogelijk tot 15 december 1981, door storting van *f* 3,50 op girorekeningnummer 300.595 t.n.v. Majoor b.d. Th.J.van Zwieteren, Walstro 88, 3831 WZ LEUSDEN.

TRITT HISTORISCHE UNIFORMENKALENDER 1982

Bij de penningmeester zijn enige exemplaren van de Tritt historische uniformenkalender 1982 te verkrijgen. Naast een twaalftal kleurrijke afbeeldingen van buitenlandse uniformen is in deze aflevering een kapitein van de ere-Garde van Groningen uit 1811 afgebeeld.

De prijs bedraagt *f* 27,50 exclusief porto- en verpakkingskosten. Om u de porto- en verpakkingskosten te besparen, zal de mogelijkheid bestaan de kalender af te halen op de Sectie Militaire Geschiedenis (bij de heer E.W.van Popta).

Bestellingen bij de penningmeester (onder opgave van de wijze waarop u de kalender wilt ontvangen), Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar.

12e Opgave van wijzigingen op de ledenlijst van 1979

520 Y.van Wijngaarden, Sont 91, 9933 TC Delfzijl
3, 4, 5, 11, 12 (paw), 18
521 U.H.R.Jonkmans, Ericalaan 29b, 2555 LD 's-Gravenhage
3, 4, 5, 13, 20
522 H.S.Hovinga, Weerdsingel Oostzijde 20, 3514 AB Utrecht
4, 5, 20
523 G.J.van Ochten, Leerdamseweg 33, 4147 BM Asperen
19, gesch. Grieken en Romeinen
524 J.H.de Krijger, Buitendams 376, 3371 BT Hardinxveld-Giessendam
3, 4
525 J.L.B.Greidanus, Oranjelaan 60, 3845 LE Harderwijk
1, 2, 3, 5, 6, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 19, 21, 23
Drs H.Talsma, Stationslaan 110, 3841 DC Harderwijk
4
527 Mej.N.J.M.A.Prinsen, Montfortanenlaan 116, 5042 CX Tilburg
11, 14, 19
528 A.M.Vermeulen, Doelenstraat 14, 2611 NT Delft
1 (NL vóór 1940), 4, 11 (slag om Arnhem)
529 J.G.A.L.Blommestijn, Parklaan 31, 5613 BA Eindhoven
23
530 R.Rolf, Amsteldijk 74, 1074 HZ Amsterdam
1 (kustart), 8
531 J.Siblesz, Lijsterbeslaan 13, 3843 JJ Harderijk
17
532 W.J.M.Schaatsenberg, Vlierweg 55, 3991 BA Houten
1, 6, 20
533 H.C.J.Nater, Anna van Saksenstraat 11, 2741 VH Waddinxveen
11 (spec.Grebbeberg)
534 G.W.Oskam, Kuiperstraat 53 hs, 1074 EG Amsterdam
1, 11, 15, 18, 19
535 Museum Flehite, Westsingel 50, 3811 BC Amersfoort
algemeen
536 F.A.Th.Smits, Mgr.Van Steelaan 232, 2273 EW Voorburg
algemeen
537 H.Loeber, Tolsteegplantsoen 52, 2e etage 3523 AP Utrecht
19 (spec. na 1945)

Adreswijzigingen:

174 Ir H.Th.Bussemaker, Hugo de Grootlaan 16 2105 TN Heemstede
207 Drs J.C.van Dijk, Toscastraat 1, 3816 TH Amersfoort
493 W.H.Lutgert, Medemblikstraat 202, 2547 HC 's-Gravenhage
509 P.A.Vermeulen, 'Rivendel', Fluitekruid 23, 1273 XE Huizen

Opgezegd:

197 A.van der Bie, Lisztplein 21, 3122 LB Schiedam
313 J.F.J.Bonewit, Essendaal 169, 3181 AG Rozenburg
422 B.H.Vanderveen, Lavastraat 13, 8084 CL 't Harde
487 M.E.Boon, Einde 9, 4112 JA Beusichem

J.ALBARDA

MILITAIRE GEDENKTEKENS (4)

53. Arnhem. Bronbeek. Standbeeld Koning Willem II. Uitgevoerd in zandsteen. Stond vroeger in de tuin van het voormalige hotel 'Bellevue' aan de Utrechtseweg, waar het op 29 juni 1865 werd onthuld. Koningin Anna Paulowna had eigen appartementen in dit hotel, waaruit zij uitzicht had op dit beeld. Het beeld toont de koning in generaalsuniform. Op de vierzijdige sokkel staat achtereenvolgens: *'Geschenk van de Heer C.J.Frohnhäuser aan de Burgervereniging te Arnhem te Arnhem. Opgerigt en onthuld 29 juni 1865'. 'Held van Quatre Bras, Waterloo, Hasselt en Leuven.' 'Met Hooge toestemming van Z.M. Koning Willem III, 13 januari 1882 door de Burgervereniging onder presidentschap van de Heer C.C.Thomasz aan het Koloniaal Militair Invalidenhuis geschonken.' 'El Bodon, Aldea de Bonte, Ciudad Rodrigo, Badajoz, Castrajon, Salamanca, Victoria.'*

54. Arnhem. Bronbeek. Monument Atjehoorlog. Voorstelling van de Atjehoorlog in zandsteen uitgevoerd door L.Henzen. Het toont enige KNIL-militairen in gevecht met enige Atjehers, het wordt geflankeerd door het hoofd van een KNIL-militair en dat van een Atjeher. Het geheel in haut relief.

55. **Arnhem.** Generaal van der Heijdenbank. Werd op 12 juli 1963 tijdens de KNIL reünie ter gelegenheid van het eeuwfeest van Bronbeek aangeboden door ex-militairen van het KNIL en van de Koninklijke Marine en hun weduwen.
De versieringen bestaan uit een goudkleurige adelaar, een bronzen plaquette met de beeltenis van luitenant-generaal K.van der Heijden, commandant van Bronbeek van 1887 tot 1900, verder een plaquette met het wapen van Arnhem, het KNIL-voortrekkersinsigne en een plaat waarop: *'Aangeboden bij het 100-jarig bestaan van het KMI door (oud) militairen van het voormalig Kon.Ned.Indische Leger, van de Kon.Marine en hunne weduwen. 12-7-1963'.* Dit alles is in brons uitgevoerd.

56. **Arnhem.** Bronbeek. Het Engelbert van Bevervoorde monument. Werd opgericht n.a.v. het neerstorten van kapitein vlieger Johan Engelbert van Bevervoorde in 1918. Het heeft oorspronkelijk gestaan in Bandung, daarna op de vliegbasis Soesterberg, van waar het op 21 juni 1957 aan Bronbeek werd geschonken. Het monument bestaat uit een meer dan levensgroot bronzen borstbeeld van J.Engelbert van Bevervoorde, in zwart uniform van het KNIL met mantel. Aan de voorzijde van de sokkel is een propeller aangebracht waarder op een zilverkleurige plaat met tekst: *'Johan Engelbert van Bevervoorde, Kapt. Vlieger KNIL, Ridder Militaire Willemsorde met Eresabel. Omgekomen bij vliegongeval bij Bandung op 18-9-1918'.*

57. **Arnhem.** Elizabeth Gasthuis. In de hal. Bronzen plaquette met Pegasus-embleem en inscriptie *'17 september 1944'* met esculaap-teken.

58. **Arnhem-Ede.** Hotel Restaurant 'De Leren Doedel'. Aan de straatweg Arnhem-Ede. In de hal een plaquette die herinnert aan het feit dat van 18 op 19 september 1944 aldaar het Stafkwartier van brigadegeneraal J.Hackett was gevestigd. Hij was commandant 4 Parachutistenbrigade tijdens operatie Market-Garden in september 1944, tijdens W.O.II.

59. **Barneveld.** Naast de Ned.Herv.Kerk. Monument Jan van Schaffelaar. Hij was in dienst van de Bisschop van Utrecht, David van Bourgondië tijdens de Hoekse en Kabeljauwse twisten. Jan was Kabeljauws en werd door ruiters uit Nijkerk en Amersfoorters in het nauw gedreven. Op 16 juli 1482 sprong hij van deze kerktoren om zijn makkers vrije aftocht te doen verlenen.

60. **Bathmen.** Kerkplein. 1940-1945, voor alle slachtoffers, waaronder de Joden en de gevallenen in Ned.Indië. Gemetseld muurtje met plaat, omgeven door vier zwerfkeien.

61. **Beneden-Leeuwen.** Graven van de eerste gesneuvelde Stoottroepers op de erebegraafplaats aldaar.

62. **Bergen op Zoom.** Ned.Herv.Kerk, zuidzijde. Graf van luitenant ter zee 2e Kl. L.C.Maas en de matrozen B.F.Meyer en F.Brehm. Gevallen tussen 1830 en 1832.

62. **Breda.** Voor de Ned.Herv.Kerk in het centrum van het voormalig Ginneken.
Gedenkteken voor de gevallenen der Citadel van Antwerpen, de forten aan de Schelde en van de Zeemacht op de Schelde tussen 1830 en 1831. Hun stoffelijk overschot werd in 1871 naar Ginneken overgebracht. Dat van Generaal Chassé werd naast het monument bijgezet. Dit monument werd op 30 november 1874 door Koning Willem III onthuld, nadat Koning Leopold II van België in 1873 toestemming had verleend de gebeenten der gesneuvelden op te graven en over te brengen naar Nederland. Los van het grondvlak liggen 5 stenen met de namen van de bolwerken van de Citadel, te weten Hernando, Toledo, Pagletto, Alva en Duc.

63. **Breda.** Ginneken, begraafplaats. Monument Lt Gen.Seeligm van gepolijst hardsteen. Onthuld 18 juni 1867. Beeldhouwer: Stracké uit Arnhem. Opschriften: voorzijde: *'Den Luitenant Generaal Hendrik Gerard Seelig toegewijd door zijne vereerders. Rechterzijde: Overleden 2 october 1864. Linkerzijde: Geboren 8 september 1785. Achterzijde: Hulde aan krijgsmansdeugd en wetenschap.'*

64. **Breda.** Kloosterkazerne. Bronzen leeuw. Herdenking van de strijd om de Citadel van Antwerpen.

A.F.LANCKER

Naamgeving van Nederlandse overzeese forten

Om voor de hand liggende redenen heeft de mens niet alleen namen gegeven aan geografische kenmerken zoals bergen, rivieren, baaien, zeeën etc. maar ook aan door hem gemaakte projecten en zaken: kastelen, woonkernen, naties, schepen, vliegtuigen etc. Daarom is het evenzeer voor de hand liggend dat onze overzee verblijvende voorvaderen namen hebben gegeven aan de door hen opgeworpen sterkten. Ik heb mij vaker afgevraagd of het zinvol of interessant zou zijn deze namen eens op een rijtje te zetten. Hoewel mijn eigen antwoord aanvankelijk ontkennend luidde, heb ik mij later deze moeite toch getroost, mede omdat ik toch nieuwsgierig was naar de uitkomsten.
Opgemerkt zij dat forten, die in het spraakgebruik bij de plaatsnaam werden genoemd, niet in de categorie 'naamdragende forten' zijn opgenomen. Tot mijn eigen niet geringe verbazing blijk ik tot heden 328 namen te hebben genoteerd. Dit wil niet zeggen dat er ook precies 328 naamdragende sterkten zijn geweest; de naam Nassau bijvoorbeeld, werd aan niet minder dan 14 werken gegeven! Anderzijds zijn er forten geweest, die 2, 3 ja zelfs 4 namen hebben gehad. En ook deze namen heb ik uiteraard genoteerd.
Wat is er nu uit die naamgeving af te leiden? In de eerste plaats de verbondenheid met ons vorstenhuis en zijn leden Nassau, Oranje, Oranje-Nassau, Prins . . . , Erfprins, Kroonprins, Willem. Dan is het opvallend dat de VOC namen van menselijke deugden heeft gebruikt: Grootmoedigheid, Voorzichtigheid, Waakzaamheid, Verwachting en die van 'beschermende functionarissen' Beschermer, Hersteller, Veldwachter, hoewel die zelfde Compagnie er niet voor schroomde ook minder vriendelijk te lijken: Bedwinger, Bullebak, Dwingeland, Houdt den Mond, Houdt den Bek, Kik-niet, Wantrouw. De verbondenheid met het Vaderland/Moederland valt af te leiden uit de vele namen van Nederlandse plaatsen en provincies. Vaak blijkt die Nederlandse plaatsnaam de geboorteplaats van de stichter van de sterkte te zijn. Er zijn forten die genoemd worden naar gouverneurs-generaal: Altingsberg, Maetsuycker, Petrus-Albertus, Mosselsteyn en later naar Commissarissen-Generaal Buyskens, Du Bus.
Wat dat betreft is het wel opvallend dat er nooit een fort werd genoemd naar J.P.Coen. Na 1815 zijn hulpfortjes genoemd geworden naar militaire troepencommandanten: Veltman, Raaff, Vermeulen-Krieger. Hoopvolle verwachtingen had men kennelijk van gestichte vestigingen door aan het hierbij behorend fort een plaatsnaam te geven met het voorvoegsel 'nieuw': Nieuw Amsterdam, Nieuw Brussel, Nieuw Rotterdam, Nieuw Zeeland.
Versterkingen, opgericht om een bepaalde bevolkingsgroep in de gaten te houden (dóór de bril te bekijken!) lieten door de naamsaanduiding niets te raden over: Bantamse Brilk, Makassaarse Bril, Morenbril. Men denke aan het 17-de eeuwse fort Papenbril in 's-Hertogenbosch.
Duidelijke betekenis hebben de namen van een aantal kleinere werken in Zuid-Afrika: Duynhoop, Tranenborg, Zandenberg, Keert de Koe, Houdt de Bul. Ook de schans 'Eénnacht' heeft een toepasselijke naam, zij werd inderdaad in één nacht opgeworpen.
Niet voor niets zijn namen als Jeruzalem, Nazareth en Jodenwacht te vinden in gebieden waar de op godsdienstig gebied tolerante WIC het aan Joden had toegestaan zich aldaar te vestigen. In enkele gevallen is de oorspronkelijke naam van een in Nederlandse handen gevallen vijandelijke sterkte gehandhaafd gebleven: St George del Mina,

Marlborough.
Sommige namen zijn ontleend aan plaatselijke omstandigheden: Batoe gantoeng is hangende steen, Konings Zeehoofd of verbasterd weergegeven omdat men de oorspronkelijke betekenis niet meer wist: Ploeders-katje, was Ploesers Cagie is Casa: huis van werkplichtige baggeraars.
Of ik een interessant facet inzake onze overzeese forten heb belicht laat ik in het midden, maar het was wel eens 'wat anders dan anders'.

EIGENNAMEN VAN FORTEN etc.

Alting
Altingsburg
Altingsberg
Amelia
Amerongen
Amersfoort
Amice Annie
Amsterdam 6x
Angké
Apolonia
Armina

Bantamse Bril
Barneveld
Batvia 3x
Batavier 2x
Batenburg
Batenstein
Batoe Gantoeng
Bedwinger
Beekenburg
Beekenstein
Bek-af 2x
Belgica
Belverdere
Berlin
Beschermer 2x
Beverwijk 2x
Bewaarder
Den Bosch
v.d.Bosch 2x
Bosheuvel
Bottelier
Braak
Braamspunt
Brandwacht 2x
ten Broeck
Brielle/Bril
de Bruin
Buitenwacht
Bullebak
Buren
du Bus 2x
Buyskes

Calla Boeka
van der Capellen 2x
Carolina
Carolusberg
Casimir
Castor
Castricum
Ceulen
Christina
Claverblad
Collenburg
Concordia 3x
Constantia
Coornhoop
Cornetsbaai
Coronie
Corre-Corre
Cottica
Crevecoeur
Cruyspad

Dalam
Defensie 2x
Delfshaven 2x
Delft
Diamant
Dieren
Djangan-katta
Dollijn
Dorothea
Driehoek
Duurstede
Duynhoop
Dwingeland

van Eck
Eendracht
Eén-nacht
Elise Carthago
Elout
Engelenburg
Enkhuizen
Erfprins
Ernst/Ernestus

Espérance

Felix
Frederick
Frederik Hendrik 3x
Frederikstad
Fridirici
de Fuik

Gedemöller
Gelderland
Geldria
Generaal v.d.Bosch
Generaal Cochius 2x
George
(tijdens Engels bestuur)
Goed Begin
Goede Hoop 3x
Grietenburg
Groningen
Grootmoedigheid
Gustavus
Gijseling

de Haen/Haan 2x
Haarlem
Hardenberg
Harderwijk
Henricus
Hersteller
Hollandia 6x
Hoop
Hoorn
Horeb
Houdt den Bek
Houdt den Mond
Houttuyn
Hughesberg

Jacatra 2x
Java
Jodenwacht
Juffrouw de Bruyn
Jeruzalem

Kalamatta
Kalimas
Keert de Koe
de Keeten
Kik-niet
Kingsbergen
Klaverblad
Klipshof
de Kock
Koenraadsburg
Kolonel v.d.Wijck
Konings Zeehoofd
de Kop
Kotta Inten
Kraton
de Kreek
Krommelijn
Kroonprins
de Kwal
Kijk-Overal
Kijk-in-de-Pot 2x
Kijck-uyt

de Lage
Leiden 2x
Lochem
Lodewijk
't Loo
Lucy
Lijdzaamheid 2x

Maagdelijn
Maetsuyker
Makassaarse Bril
Makassar
Malayo
Margaretha
Marie
Marie Pompoen
Marlborough
Mauritius 2x
Meester Cornelis
Metalen Kruis
Middelburg

Middelpunt
Modderlust
Mon Bijou
Morenbril
Morgenster
Mosselsteyn

Naarden 2x
Nabij
Nagtglas
Nassau 14x
Nazareth
Nickeriepunt
Nieuw Amsterdam 3x
Nieuw Brussel
Nieuwendam
Nieuw Rotterdam
Nieuw Victoria
Nieuw Vlissingen
Nieuwe Waterfort
Nieuw Zeeland
Nieuw Zeelandia
Noorderfort
Noordwijk
Nootenburg

Ontmoeting
Oostburg
Oostenburg
Oostende
Oosterkust
Oostpunt
Oranje 10x
Oranjebo
Oranje Nassau 2x
Oude Fluyt
Ourien
Overburg
Overzee

Para
de Pas
Petrus Albertus
Philippine
Piscadores
Poelepantji
Ploeders-katje
Polux
Porto Marie
Prins Frederik 3x
Prins Hendrik
Prins van Oranje
Prins Willem
Prins Willem Frederik
Provintia
Punta Brava
Purmerend
de Pijl

Raaf
de Rama
Republiek 2x
Retranchement 2x
Revengie
Riffort
Road-sted
Rotterdam 2x
Royal
Rustenburg
Ruyghaver
Ruyters Uitkijk
Rijswijk

Samson
Santossa
Saron
Schans van Tuyl
Schenck
Schildpadsbaai
Schomerus
Sevenhoven
Sibergsburg
Singelenburg
St Andries
St Anthony
St Augustijn
St George del Mina
St Jago
St Jorge
St Kruis
St Louis 2x
St Michielsbaai
St Migael
St Pieter
St Sebastiaan
Sommelsdijk
Sorg
Speelwijk
Starckenborg
Sterrenschans 2x
Storm
Stuers
Taffaso
Tatas
Tietschy
Toetoep Moeloet
Tolbrug
Tolksbrug

Tolksborg
Tolukko
Tranenborg

Uitkijk
Utrecht 2x
Vaersenbaai
Valkenburg
Valkenoog
Vastenburg
Veldwachter
Velsen, Huis te
Veltman
Vermeulen Krieger
van Verre
Verwachting
Victoria 2x
Vierkant
Vlissingen 2x
Vollenhove
Voorbaat
Voorburg
Voorhout
Voorzichtigheid
Vredeburg (zonder n)
Vredenberg
Vredenburg (met n) 3x
Vijfhoeck

Waakzaamheid
Waredenborgh
Wambuis
Wantrouw
Waterbatterij
Waterfort 2x
Waterkasteel 2x
Waterland
Watervliet
Wayer
Welkomstbatterij
Westerbatterij
Westpunt
Wilgenburg
Wilhelmsburg
Willem
Willem I
Willem III
Willem Hendrik
Willemstad
Wilschutborg
Windt
Witsen
Wreker

Zandenberg
Zandhoop
Zeeburg
Zeelandia 3x
Zeelicht
Zevenhoek
Zeven Provincien 2x
Zoutelande
Zoutman

J.A.Ph.LAGUETTE

Grafsteen Luitenant-Generaal M.J.de Man te Grave

Even buiten de voormalige vesting GRAVE tegen de Maasdijk waarover thans de weg naar Cuyk voert en welke de benaming heeft: Jan van Cuykdijk, ligt de gemeentelijke begraafplaats of beter gezegd de drie begraafplaatsen, te weten de R.K., de Protestantse of Algemene en het Joodse kerkhof. Op het Algemene gedeelte bevindt zich nog het graf, waarop een fraaie steen, van Luitenant-Generaal Maximiliaan Jacob de MAN, geboren te Nijmegen 26 juni 1765 en overleden te Grave 17 juni 1838.

Generaal De Man trad op 22 mei 1782 als Extra-ordinair Ingenieur in Hollandse dienst en klom op tot Directeur-Generaal van het Depôt Generaal van Oorlog, welke functie hij bekleedde tot 31 december 1810. Bij de vereniging van Holland met Frankrijk werd hij geattacheerd bij het Depôt Generaal te Parijs en doorliep diverse rangen in Franse dienst tot hij op 10 juni 1814 ontslag vroeg en verkreeg om daarna in Nederlandse dienst te treden als Kolonel bij het Korps der Genie en Directeur van het Archief van Oorlog en Topografische Bureau. Na tot Generaal-Majoor te zijn benoemd, werd hij in 1830 tot Opperbevelhebber der vesting Grave benoemd, als dank door de belangrijke diensten door hem bewezen als o.a. commissaris ter regeling van de grensscheiding tussen Nederland en Pruisen (Hannover) en hetgeen als zeer belangrijk werd geacht: zijn geslaagde pogingen om kaarten en archieven van onderscheidene ministeries die tijdens de Franse overheersing naar Parijs waren overge-

bracht, terug te vorderen en herwaarts te voeren als ook de schilderijen (o.a. de Stier van Paulus Potter) en andere voorwerpen destijds door de Fransen uit ons land naar Parijs 'meegenomen'.
In 1834 werd hij door Koning Willem I benoemd tot Luitenant-Generaal.
Voor de Topografie heeft De Man veel betekend; onder zijn leiding werden bijvoorbeeld de Chorografische kaarten der Noordelijke Provinciën van het Rijk in 9 bladen uitgevoerd en was hij president der Commissie ter ontwerping van een 'topografische kaart voor het Koninkrijk der Nederlanden op eene voor alle diensten geschikte schaal'.
Naast het commandeurschap in de Orde van de Nederlandse Leeuw en Ridder M.W.O. 3e klasse werd Luitenant-Generaal De Man begiftigd met diverse buitenlandse hoge onderscheidingen en was hij lid van onderscheidene Geleerde Genootschappen.
Op zijn GRAFSTEEN, die in het voorjaar van 1980 op verzoek van de Stichting GRAEFT VOORT te Grave, met medewerking van de Commandant van het Genie Opleidingscentrum te Vught, door enige dienstplichtigen onder leiding van Adj. Dijkstra grondig werd opgeknapt, zijn de voornaamste feiten vermeld en wordt de tekst 'gekroond' met een in marmer uitgevoerd familiewapen, waaronder de belangrijkste onderscheidingen die betrokkene tijdens zijn leven ontving, zijn afgebeeld.
In mei 1980 bracht de achter-achter-kleinzoon van Luitenant-Generaal De Man, de thans 90-jarige heer M.H.E.Nolthenius de Man uit Amsterdam op uitnodiging van ondergetekende (penningmeester Stichting Graeft Voort) een ontroerend eerste bezoek aan het gerenoveerde graf van zijn betovergrootvader. (De zoon van Luitenant-Generaal De Man was de eerste die gerechtigd werd de naamswijziging van 'De Man' in 'Nolthenius de Man' door te voeren).
Op bijgaande foto ziet U het graf van Luitenant-Generaal De Man.

J.R.VERBEEK

De expeditie naar de kust van Guinea in 1869-1870 en haar voorgeschiedenis

1. Inleiding

Het in 1867 als Nederlands diplomatiek succes bejubelde[1] ruiltractaat tussen Nederland en Engeland was de oorzaak van een reeks incidenten tussen de bewoners van de door Engeland overgedragen gebieden, gesteund door de onder Engels gezag staande Fanti's, verenigd in de Fanti-Confederation, enerzijds en het Nederlandse Gouvernement anderzijds, welke culmineerde in het incident waarbij bemanningsleden van een omgeslagen sloep van een Nederlands oorlogsschip door de inwoners van Commendah gegijzeld werden. Deels uit het, bij herhaling treffend gedemonstreerde, militaire onvermogen en deels uit onwil om middels financiële inspanning iets in die richting te verbeteren, alsook de te grote voorzichtigheid en mogelijk incapaciteit van de Gouverneur ter Kuste, bestond het Nederlandse antwoord op de gerezen problemen aanvankelijk uit een verzoeningspolitiek tegenover de voornaamste weigerachtigen ons gezag te aanvaarden, namelijk de Commendah's, gekoppeld aan een grote afhankelijkheid van Engelands politieke goede wil en prestige. Door de handelingen van de Fanti's en sommige Engelse bestuursambtenaren ter Kuste faalde deze politiek, gesymboliseerd in het vervangen van Gouverneur Boers door de, door iedereen capabel geachte, kolonel en regeringscommissaris Nagtglas. Het incident met de marinesloep deed de Nederlandse regering tenslotte besluiten tot het uitvoeren van een expeditie om de situatie op de Kust voor eens en voor altijd in een voor ons gunstige zin te regelen. Hoewel deze expeditie militair gezien een succes was dat het Nederlands prestige aan de Kust belangrijk verhoogde en het bedreigde Nederland (1870!) een morele steun gaf, beantwoordden de resultaten van deze eenmalige onderneming niet aan der verwachtin-

gen: de Commendah's onderwierpen zich niet en trokken naar Cape Coast om zich daar onder Engels gezag te vestigen. Wel was het feitelijk beleg van Elmina nu opgeheven en konden de Elminezen zich door het bos en over zee vrij bewegen.
Overduidelijk was echter gebleken dat Nederland zich alleen ten koste van blijvende krachtsinspanningen en grote geldelijke offers aan de Kust zou kunnen handhaven, hetgeen het bezit van de Goudkust niet waard werd geacht, zodat de Minister van Koloniën De Waal met Engeland in overleg trad over de afstand van Guinea aan dat land, hetgeen uiteindelijk resulteerde in het op 25 februari 1871 getekende afstandstractaat.

2. Het ruiltractaat van 1867

De Engelse en Nederlandse bezittingen op de Kust van Guinea lagen qua nationaliteit zeer dooreen, hetgeen een aantal bestuurlijke en praktische problemen ten gevolge had, zoals het ontbreken van rechtstreekse verbindingen tussen de forten van iedere natie. De mogelijkheid van invoerheffingen en de handhaving van het gezag over de inlandse onderdanen werd door deze contiguïteit belemmerd. Als oplossing voor de problemen aan de Goudkust sloten Nederland en Engeland op 3 maart 1867 een tractaat dat een onderlinge gebiedsruil behelsde in die zin dat de vestigingen ten westen van de Zoete Rivier onder Nederlands gezag zouden vallen en die ten oosten van genoemde rivier onder Engels gezag. Mouree, Cormantijn, Apam, Bercoe en Accra werden door Nederland afgestaan in ruil voor de voormalig Engelse gebieden Apollonia, Dixcove, Saccondee, Commendah en het protectoraat over de rijken Tjufel, Aeowien, Wassa en Denkyira.
De aanstaande ruil veroorzaakte een storm van protesten van de, niet in deze kwestie geraadpleegde, negers. Enerzijds kwamen de problemen voort uit de poging van het Britse bestuur om haar invloed te versterken in staten die slechts nominaal behoorden tot het protectoraat van 1831, middels een in 1844 gesloten bond met de kuststaten Abrah, Assin, Denkyira en Wassa, welke bond niet was opgeheven bij het ruilverdrag. Anderzijds moest de Gouverneur te Cape Coast toegeven dat Groot Brittannië in de genoemde protectoraten wel beschermer was tegen de Ashanti's, maar geen bepaalde rechten kon doen gelden, en moest Nederland van deze protectoraten afzien, te meer daar Engeland hier niet mee wilde werken aan dwangmaatregelen. Daar kwam nog bij de dreiging van een grote Ashanti-aanval na de dood van de Ashantehene Kwaku Dua op 27 april 1867; vooral de onder Engelse protectie staande negers vreesden bij overdracht aan Nederland aan de Ashanti's te worden overgeleverd. Deze vrees was gebaseerd op de situatie aan de Kust, waarin Nederland met de Ashanti's geassocieerd was en Engeland met de Fanti's. De toestand werd zo ernstig geoordeeld, dat de Nederlandse regering de aanwezigheid van het oorlogsschip Zr.Ms. Metalen Kruis onder bevel van Kapitein ter Zee Vos, op de Kust van Guinea noodzakelijk achtte, alvorens tot de uitvoering van de ruil over te gaan.

3. De uitvoering van het tractaat en de gevolgen hiervan

3.1 Geslaagde uitvoering van het tractaat.
De gebiedsoverdracht werd in de maand januari van het jaar 1868 begonnen met de overdracht van Accra aan Engeland, door de Nederlandse Gouverneur Boers met behulp van Zr.Ms. Metalen Kruis op 5 januari zonder problemen uitgevoerd[2]. De overgave van de voormalige Engelse gebieden Dixcove, Apollonia en Saccondee verliep minder vlot. De overdracht van de twee eerstgenoemde vestingen werd uitgevoerd door de Gouverneur Generaal der Engelse bezittingen aan de Westkust van Afrika Blackall, die voor deze operatie de beschikking had over de oorlogskorvetten H.M.S. Lee en H.M.S. Dart, van welke militaire macht daadwerkelijk gebruik gemaakt werd om de overdracht aan het Nederlandse Gouvernement te bewerkstelligen. Toen de negerregering van Dixcove weinig bereid bleek de Nederlandse vlag aan te nemen en daarover een palaber hield, liet Blackall hieraan terstond een einde maken door *'eenvoudig eenige gewapende matrozen daarheen te zenden . . .'*[3] De Nederlandse Gouverneur Boers, persoonlijk aanwezig bij de overdracht van Dixcove en Apollonia, liet de uitvoering van het tractaat te Saccondee en het als lastig bekend staande Commendah over aan een resident-adjudant van de Gouverneur der Nederlandse bezittingen ter Kus-

te van Guinea Le Jeune.

3.2 mislukte uitvoering van het tractaat: Commendah.

Te Commendah bleek de bevolking de Nederlandse vlag niet te willen accepteren. Op advies van de Engelse commandant Short besloot resident Le Jeune de Nederlandse vlag niet te laten hijsen, daar bij de - opzettelijke - afwezigheid van de koning en zijn regering niemand aansprakelijk kon worden gesteld in het geval dat de vlag beledigd werd[4]. Toen de koning Kwahoe Enkroema zich tenslotte op 30 januari met de hoofden Kwassie Esson en Koffie Strobol wilde onderwerpen, werden zij door tegenstanders van deze politiek, volgens zeggen *'een achttal manschappen'*, ernstig gemolesteerd. Hierop trokken zij naar Commany, waar ze zich onder de bescherming van de zich daar bevindende Nederlandse soldaten stelden en aan de overige hoofden van Commendah meedeelden, dat zij eerst terug zouden komen als Commendah de Nederlandse vlag geaccepteerd had. Hierop werd de koning van stoel en sabels beroofd en diens broer, zijnde een hardnekkig tegenstander van het Nederlandse gezag, tot koning benoemd[5].

3.3 Het uitbreken van vijandelijkheden te mendah.

Op 31 januari keerde resident Le Jeune met een grote troepenmacht terug naar Commendah en liet daar, omringd door gewapende tegenstanders, de vlag hijsen. Naar aanleiding van het gerucht dat grote aantallen bosnegers in aantocht zouden zijn en dat de Commendah's een aanval in de zin zouden hebben, liet de Luitenant ter Zee Voorduyn, commandant van de, inmiddels ter versterking gedebarkeerde, landingsdivisie van Zr. Ms. Metalen Kruis, terstond enige brandgranaten in het krom werpen met de beide meegebrachte Coehoornmortieren, waardoor het grootste deel der huizen in brand raakte. Hierna werd de vlag weer ingenomen en verlieten de troepen Commendah.

De volgende dag beschoot Zr.Ms. schroefstoomschip het Metalen Kruis de overgebleven huizen van Commendah met haar granaatkanons[6].

Een detachement van zestig soldaten, bestaande uit Javanen[7] en soldaten der vaste bezetting, met twee lichte veldkanonnen van twee pond verschanste zich, onder bevel van de 2e luitenant Joost, in de restanten van het voormalige fort Vredenburgh nabij Commany en in het, zich in het midden van Commendah bevindende, stenen huis van de koopman Eduard. Het detachement van Luitenant Joost werd, voor de tijd die het zou duren om het fort weer geheel te herstellen, bijgestaan door een sterke landingsdivisie van Zr.Ms. Metalen Kruis met twee houwitsers van 12 duim en 2 Coehoornmortieren.

3.4 Bemiddelingspogingen.

Een vreedzame bemiddelingspoging van de Heer Molenaar, lid van de Koloniale Raad, van 11 februari mislukte, evenals soortgelijke pogingen, met toestemming van Gouverneur Boers, door de koning van Elmina ondernomen. Bij diens tweede poging op 22 februari werden vier van zijn boodschappers door de Commendah's en hun Fanti-bondgenoten in het bos opgepakt en gevangen gehouden tot 7 juni 1869.

3.5 Terugtrekking der troepen uit Commendah en Commany.

Inmiddels was gebleken dat de kwartieren van Elmina het verschanste detachement te Commany niet te hulp wilden komen, zelfs niet als werkkracht voor het herstel van de versterking aldaar, om de veel sterkere verbonden Fantis en Commendah's geen aanleiding te geven tot een oorlog met Elmina. Als gevolg hiervan vorderde de wederopbouw van het vervallen fort Vredenburgh slechts langzaam, te meer omdat men hierbij ook niet veel hulp ondervond van de Commanezen, die *'alle morgens door geweld uit het krom moesten worden gehaald'*[8].

Op 24 februari vond een hevig gevecht plaats dat twee dagen duurde, toen de Commandah's trachtten te verhinderen dat de fabrieken magazijnmeester van Elmina H.J.J.Jansen huizen in Commendah, ter verkrijging van bouwmateriaal voor de opbouw van het fort, sloopte, hetgeen hem overigens zonder dat verzet al moeilijk genoeg viel, zoals Kapitein ter Zee Vos in een brief opmerkte: *'de kleine huizen zijn zoo stevig, dat de Heer Jansen een geheele dag getobt heeft om een af te breken'*[9]. Tijdens dit gevecht werd door de bezetting van het stenen huis van koopman Eduard te Commendah, in de hitte van de strijd, een aldaar opgesteld, licht kanon van twee pond dubbel geladen en met fatale gevolgen daarna afgevuurd. Vonken vlogen in de, tegen de voor-

schriften, openstaande kruitkist, die als gevolg hiervan in de lucht vloog. De sergeant Van Dorp werd zwaar met brandwonden overdekt[10], twee matrozen liepen eveneens verwondingen op. Het kanon bleek van onverwacht degelijke kwaliteit en was nog in bruikbare staat[11]. Het detachement van luitenant Joost werd vervolgens op Vredenburgh bij Commany teruggetrokken. Als gevolg van deze gevechten begon men de redoutes van Elmina tot verdediging in gereedheid te brengen door het plaatsen van geschut en dergelijke. De toestand van het te Commany gelegerde detachement werd met de dag ongunstiger, daar de manschappen gebrek kregen aan voedsel. Een later ondernomen poging om over zee middels kano's milie aan te voeren mislukte door het optreden van gewapende kano's der Commendah's. Het ongezonde klimaat op het fort veroorzaakte veel zieken, vooral onder de Europese matrozen van de landingsdivisie. In verband met het aanstaande vertrek van Zr.Ms. schroefstoomschip Metalen Kruis op 1 april 1868 wegens victualieproblemen - Kapitein ter Zee Vos zag zich in maart al gedwongen de equipage van sommige artikelen van levensbehoeften op half rantsoen te stellen[12], terwijl de aanschaf van victualie te Cape Coast net voldoende was voor de thuisreis - embarkeerde het ondersteunende landingsdetachement met het daartoe behorende geschut, waardoor het kleine detachement in Commany van een krachtige steun ontbloot werd. Inmiddels waren ook de vrijburgers van Elmina zonder toestemming naar die plaats teruggekeerd en dreigde een grote vijandelijke legermacht Commany af te snijden. Daar het fort, als verwacht door de van meet af aan cynische marine-officieren, niet gereed was gekomen, kon niet verwacht worden dat de bezetting stand zou houden bij een beleg of een bestorming. De 2e Luitenant Joost besloot het naderend onheil niet af te wachten en ontruimde op 23 maart het fort te Commany *'op schriftelijken last van de Heer Vos'*, die zeer tot ongenoegen van de Gouverneur Boers, die van mening was, dat luitenant Joost alleen aan zijn orders had moeten gehoorzamen en door het fort voortijdig te ontruimen *'zeer verkeerd en ondoordacht gehandeld'* had[13]. Ondertussen trok ook de bevolking van de pro Nederlandse boskrommen, die zeer belangrijk waren voor de voedselvoorziening van Elmina, zich op deze plaats terug, waardoor hun dorpen met de daarin berustende voedselvoorraden ten prooi vielen aan de Fanti's en Commendah's.

3.6 Een mislukte uitval van Kapitein Meijer.

Op 11 april 1868 ondernam de Kapiteinkommandant van de troepen ter Kuste van Guinea L.H.Meijer met een veertigtal Javanen en evenveel manschappen van de vaste bezetting van Elmina en twee houwitsers, ondersteund door Elminezen van vijf kwartieren en de vrijburgers een poging om een kamp van de vijandelijke Fanti's, gelegen op Nederlands gebied nabij de Zoete Rivier te overvallen[14]. Doordat de kwartieren op het overeengekomen tijdstip niet gereed waren ging er veel tijd verloren en verviel hiermee het geplande voordeel om gedekt door de duisternis het vijandelijke kamp ongezien te benaderen. Eenmaal bij de Zoete Rivier aangekomen, bleek dat de inlandse gidsen zich vergist hadden en dat er zich geen pad langs de rivieroever bevond, dat naar het vijandelijke kamp voerde.

De Kapitein Meijer ontwierp ter plaatse een nieuw krijgsplan: hij zou in het dorp Abbena stelling nemen met een aantal soldaten en een houwitser en de, door de Elminezen uit het bos te verdrijven, vijand op de vlakte voor Abbena met een werkzaam vuur ontvangen, terwijl de Elminezen de vijand in de rug zouden aantasten. Eenmaal in Abbena stelling genomen hebbende, ontdekte Kapitein Meijer dat hij alleen stond tegenover een grote vijandelijke macht, voor een aanzienlijk deel bestaande uit door de Engelsen geoefende, vrijburgers van Cape Coast, die bewapend waren met moderne getrokken geweren. Terwijl een onderofficier werd uitgezonden om de onderweg achtergebleven kwartieren op te sporen en hen te bewegen het detachement in Abbena te ontzetten, paste Kapitein Meijer met succes een oude krijgslist toe: enkele ijverig heen en weer lopende soldaten gaven de vijand, die de preciese sterkte, of liever zwakte, van de troep niet kende, de indruk dat er een geduchte strijdmacht tegenover hem stond. Toen uiteindelijk de besluiteloosheid van Kapitein Meijer werd opgemerkt, avanceerden de tegenstanders en ontbrandde een hevig vuurgevecht. Na herhaalde verzoeken kwamen twee kwartieren Elminezen ten slotte na een half uur te

hulp en was de kleine Nederlandse strijdmacht gered. Een ingezette achtervolging werd door Kapitein Meijer gestaakt, nadat hij bericht had ontvangen van Majoor Doyer, dat de Denkirezen een aanval deden in de richting van de Javaberg en Elmina bedreigden. Met slechts drie gewonden keerde Kapitein Meijer naar Elmina terug; de gevreesde aanval bleef echter vooralsnog uit. In verband met het gebrek aan resultaten en de slechte uitvoering, sprak de latere Minister van Koloniën De Waal van een uitval *'die zoo onbezonnen op touw gezet, ons waarlijk geene lauweren heeft doen inoogsten'*[15].

3.7 Het beleg van Elmina en mislukte vredesonderhandelingen.

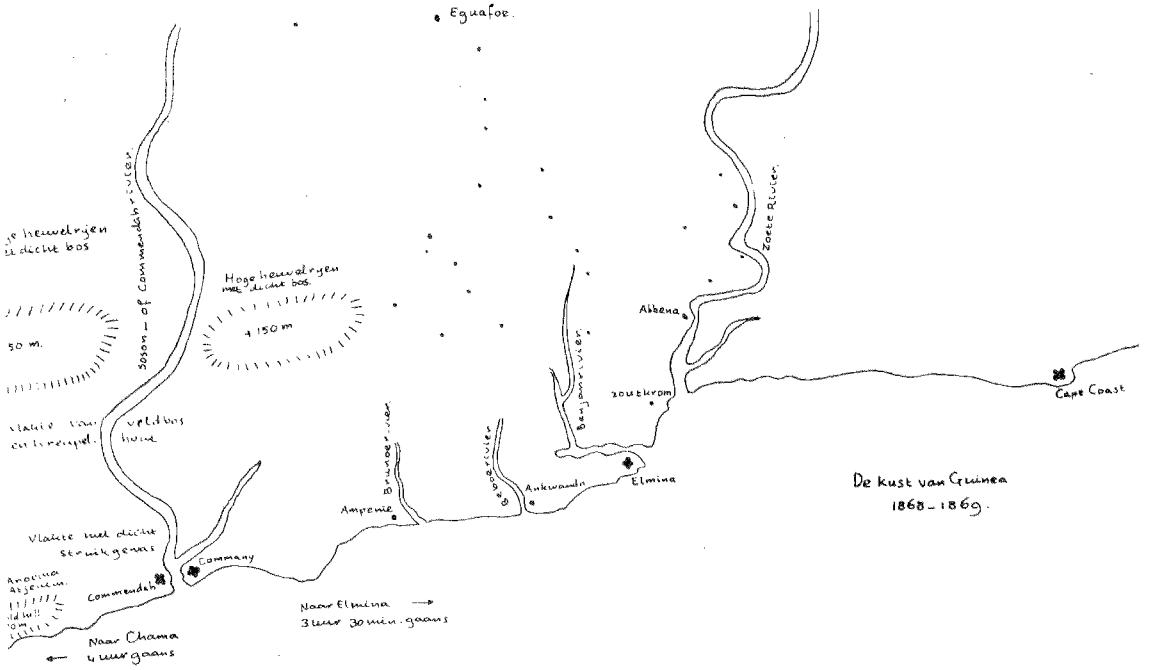
Op 26 mei 1868 werd de lang verwachte aanval, door de Fanti's op Elmina ondernomen, afgeslagen door het werkzame geschutvuur van de redoutes en forten en het gebruik van de, eerder door de Nederlandse regering gezonden, Snider achterlaadgeweren. Hiervan waren 250 stuks gearriveerd met twee sergeanten-instructeurs op 16 mei. Aan de Elminezen werden nog, tegen borgstelling van 28 oncen goud door de negerregering, in het fort aanwezige geweren van de handelsvoorraad van de Heer Cleaver uitgereikt. De kritieke fase van het beleg duurde tot 2 juni, toen het grootste deel van de Fanti's aftrok. Na deze vergeefse aanval vonden er op 28 juni vredesonderhandelingen plaats in de vorm van een ontmoeting tussen de negerregering van Elmina en afgevaardigden van de Fanti's, namelijk de Heren Dawson en Freeman, waarbij ook de Engelse acting Administrator van Cape Coast Simpson aangewezig was. Men kwam een strikte neutraliteit overeen van de Elminezen in geval van een oorlog tussen de Fanti's en de Ashanti's, alsook een wapenstilstand en de onderlinge uitwisseling van gevangenen, waaronder de vier op 22 februari gevangen genomen Elminese hoofden. Echter de vijandelijkheden gepleegd door, zich rond Elmina bevindende, groepen Fanti's tegen Elminese voedselhalers in het bos en voor de kust varende kano's gingen onverminderd door.

De Engelse Administrator Simpson verklaarde hierop dat hij bedrogen was, dat de Fanti's geen vrede wensten en zich niet aan het Engelse Gouvernement stoorden. Hierbij kwam nog het feit dat juist de Fanti-afgevaardigden, beiden voormalige zendelingen van de Wesleyan Society, tegen de Nederlandse aanwezigheid op de Kust waren en met de African Times propageerden dat de Nederlanders behoorden te worden verjaagd.

Een andere factor waardoor de vredesonderhandelingen steeds mislukten als er een toenadering bereikt scheen te zijn was, volgens de oud-gouverneur Nagtglas, door de Minister van Koloniën hierover als adviseur geraadpleegd, het feit dat de gekleurde handelsstand van Cape Coast, profiterend van de wegens de oorlogshandelingen daarheen verplaatste handel van Elmina, geen belang had bij vrede en alles in het werk stelde om, door middel van omkoping, pressie en dergelijke, de totstandkoming daarvan te beletten[16]. Uit het bovenstaande is het te verklaren dat ook de verzoeningspoging van Gouverneur Boers op 28 december 1868 mislukte. In een brief, gericht aan de *'hoofden en bevolking van Commendah'*, adviseerde hij hen zich, net als de bevolking van Apollonia, Dixcove en Saccondee, te onderwerpen aan het Nederlands gezag, waarbij hij hun weigerachtigheid zou vergeven. De aflevering van dit reconciliërend geschrift bleek enigszins problematisch, daar de regeringsboot, hiermee belast, door kano's van de Commendah's werd aangevallen en er Elmina zelfs tegen exorbitante beloningen geen boodschappers voor de aflevering te vinden waren. Blijkbaar was Administrator Simpson ook niet in staat of van plan dit geschrift aan de Commendah's door te spelen[17].

3.8 De voedselsituatie in Elmina en een militaire wandeling.

In het door vijanden omringde Elmina was de voedselsituatie precair. Dit probleem werd nog vergroot door de vele, uit de omliggende boskrommen, toegestroomde vluchtelingen. Hoewel de Koloniale Raad de negerregering in juli een renteloos voorschot van *f* 4000,- toestond ter leniging van het voedselprobleem, was de situatie zodanig dan het armste deel van de bevolking, dat de tot recordhoogte gestegen voedselprijzen niet kon betalen, bladeren en dergelijke moest eten om zich in leven te houden[18]. Gouverneur Boers liet toen een deel van de militaire bezetting wekelijk een *'militaire wandeling'* doen, waarbij zich dan de bevolking kon aansluiten om zo gedekt zich voedsel in het bos te verschaffen.

Bron: Schetskaartje, ARA. Stipjes stellen voor de verschillende boskrommen in de invloedssfeer van Elmina.

Een maatregel die succes leek te hebben, tot op 30 december 1868 het uitgerukte detachement onder bevel van Kapitein Meijer door bosnegers van Agonna werd aangevallen. In tegenstelling tot wat gewoon was, had de negerregering nu niet ervoor gezorgd dat een aantal gewapende Elminezen de voedselverzamelende vrouwen vergezelde. Bij de aanval lieten de vrouwen hun, inmiddels verzamelde, voedingswaren vallen en vluchtten in paniek alle kanten uit. Ze werden op een vijftal na, met de grootste moeite weer verzameld. Echter ook de Afrikaanse sergeant Jacob van Dijk had zich te ver van de hoofdmacht verwijderd en werd gevangen genomen. Gedurende de volgende terugtocht verloren nog twee soldaten bij een worsteling met enkele Agonna's hun moderne Snider achterlaadgeweren met de bijbehorende munitie; kordaat optreden van enkele andere soldaten voorkwam dat ook zij gevangen werden genomen[19].

In antwoord op het (verloren geraakte) verzoek van Gouverneur Boers om hulp en inlichtingen, deelde Administrator Simpson op 4 januari mee, dat hij via zijn tolk bericht had ontvangen, dat sergeant Jacob van Dijk, door het hoofd geschoten tijdens de schermutseling van 30 december, door de Agonna's gevangen was genomen en onthoofd. Administrator Simpson weigerde zijn medewrking om de Agonna's te dwingen de buitgemaakte geweren uit te leveren, omdat dit een heruitoefening van Brits gezag zou inhouden in een gebied dat bij de ruiling van 1867 aan het Nederlandse Gouvernement was afgestaan. Op diens betichting dat de militaire wandeling een offensieve handeling van het Nederlandse Gouvernement zou zijn, die de zo moeizaam bereikte gevechtspauze bedreigde, haastte Gouverneur Boers zich uit te leggen dat de troepen niet verder waren gegaan dan Eguafoe, met het doel de soldaten te oefenen en de bevolking van Elmina de gelegenheid te gevel voedsel in het bos te verzamelen[20]. In tegenstelling tot Gouverneur Boers zocht Minister van Koloniën De Waal de oorzaak van het echec van 30 december niet zoveer in de *'onvergeeflijke onverschilligheid der negerregering'*, maar twijfelde hij aan het beleid en de ervaring van Kapitein Meijer, die pas op een uur afstand van Elmina bemerkte dat, tegen de gewoonte in, geen gewapende Elminezen zich bij hem hadden

aangesloten. Minister De Waal sprak later van de *'onverklaarbare zorgeloosheid van dien officier'* en drukte zijn twijfels aan de capaciteiten van Kapitein Meijer verder alsvolgt uit: *'. . vermits ook hij het was, die het bevel voerde over de voor ons zoo ongunstig afgeloopen expeditie van 11 april 1868'.* Gouverneur Boers was echter zeer tevreden over Kapitein Meijer en liet de ministeriële brief onbeantwoord, terwijl hij in de marge met potlood schreef: *'Ik voor mij beschouw Kapitein Meijer zeer goed berekend voor zijne betrekking'.* Tenslotte wenste de Minister hervatting van de, naar aanleiding van het incident van 30 december en de geringe medewerking der negerregering gestaakte, militaire wandelingen, opdat het staken ervan niet gezien zou kunnen worden als vrees voor vijandelijke aanvallen[21].

4. De Nederlandse politiek ten aanzien van de Goudkust.

4.1 Het beleid van Minister Hasselman.

J.J.Hasselman, de derde Minister van Koloniën in het conservatieve ministerie Van Zuilen van Nijevelt-Heemskerk, aan het bewind tijdens de uitvoering van het ruiltractaat, keurde het beleid van Gouverneur Boers, inzake het toepassen van geweld om de Commendah's te dwingen tot aanvaarding van het Nederlandse gezag, af. Dit deed hij door nadrukkelijk te wijzen op het, in het *'Reglement van Bestuur voor de Nederlandsche Bezittingen ter Kuste van Guinea'* voorkomende, artikel 12, dat alleen geweld mocht worden gebruikt in de verdediging als de tegenpartij een aanvallende daad gesteld had. Zonder de uitdrukkelijke last van Z.M. Koning Willem III mocht de Gouverneur geen oorlog beginnen tegen inlandse vorsten of volken. Gouverneur Boers diende, gezien de geringe kracht van het hem ter beschikking staande militaire apparaat, alle verwikkelingen met de inlandse volken zorgvuldig te vermijden. Het zou volgens Minister Hasselman zeer ongeraden zijn om door ontijdige drang de zaken zover te laten komen, dat vanuit Nederland ondersteuning zou moeten worden verleend, *'iets wat op den duur hoogst bezwaarlijk en kostbaar zou zijn'*[22]. Het bezit van de Kust van Guinea werd dus geen grote inspanning met de daar uit voortvloeiende geldelijke offers waard geacht. Gouverneur Boers moest een militaire onthoudingspolitiek voeren, gekoppeld aan een vergaande vergevingsgezindheid, om kostbare verwikkelingen te voorkomen.

4.2 Het beleid van Minister Brocx.

Op 3 juni 1868 werd het ministerie Van Zuilen van Nijevelt-Heemskerk vervangen door het ministerie Van Bosse-Fock. De Minister van Marine Brocx, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Koloniën, zette het beleid van zijn voorganger voort. Vanwege het feit dat Elmina nog steeds bedreigd werd, zond Minister Borcx honderd extra achterlaadgeweren voor de voorziening van de meest vertrouwde Elminezen, nadat zijn ambtsvoorganger al 250 achterlaadgeweren en twee onderofficieren-instructeurs tot versterking van de vaste bezetting had gezonden. Gouverneur Boers kreeg verder toestemming om in uiterste nood zelf voor de negers geweren aan te kopen. Het was een beleid om de verdediging van Elmina te versterken tegen minimale kosten.

4.3 Het beleid van Minister De Waal.

De Waal, oud-gouvernementssecretaris van Nederlands Indië, werd Minister van Koloniën in het ministerie Van Bosse-Fock. Naar aanleiding van de, buiten Gouverneur Boers om, door de koning en negerregering van Elmina gezonden petitie aan Z.M. Koning Willem III van 7 augustus 1868, waarin zij om maatregelen vroegen om Elmina meer afdoende te beschermen tegen de Fanti's en hun bondgenoten, schadevergoeding wilden voor de door hen geleden schade, die was ontstaan als gevolg van het Nederlandse politieke handelen aan de Kust, met name het ruiltractaat van 1867 en de tussenkomst van de Nederlandse regering verzochten om de uitlevering van gevangen genomen Elminezen te bewerkstelligen, deelde Minister De Waal mede, dat de Elminezen voldoende beschermd waren en dat de Koning het voornemen niet had een expeditie naar Guinea te zenden, *'wegens den invloed van het klimaat op de Europeanen'*[23]. Door middel van particuliere correspondentie van uit Elmina, mogelijk via Majoor Doyer en de koopman Eminsang, was het conservatieve kamerlid Van Sypesteyn precies op de hoogte van de dreigende situatie voor Elmina en de hongersnood van de bevolking aldaar. Hij drong bij verschillende interpellaties tevergeefs aan op doortastende maatregelen[24], want Minister De Waal bleef van mening dat het niet juist was Europese

soldaten te zenden om tegen de bosnegers te ageren in *'bosschen met hunne lianen en struiken'*. Minister De Waal probeerde door midden van politiek overleg op regeringsniveau de Engelsen te bewegen het bestuur ter Kuste opdracht te geven de, onder Brits protectoraat levende, Fanti's te weerhouden van vijandelijke daden tegen Elmina. Dit in augustus 1868 begonnen overleg was in zoverre succesvol, dat het leidde tot de bemiddelingspoging van de Gouverneur Generaal der Britse bezittingen aan de Westkust van Afrika Sir Arthur Kennedy, die op 6 november 1868 een langdurig onderhoud had met de koning en negerregering van Elmina. Dit leidde niet tot resultaten, daar Gouverneur Generaal Kennedy voorstelde dat de Elminezen een of-en defensief verbond met de Fanti's van de Fanti-Confederation zouden sluiten tegen de Ashanti's.

De Elminezen weigerden uiteraard een dergelijk verbond tegen hun bondgenoten te sluiten. Gouverneur Boers toonde bij deze gelegenheid éénmaal de situatie juist te kunnen doorzien, daar hij niet inging op de hint van de Britse Gouverneur Generaal om met het geschut van de forten de Elminakrom plat te schieten om zo het door hem verlangde verbond af te dwingen[25]. Minister De Waal gaf Boers de opdracht de vrede tussen de Fanti's en Elminezen te bevorderen door inachtneming van een uitdrukkelijk verklaarde neutraliteit. Na de mislukte conferentie van 6 november werd niets meer van Gouverneur Generaal Kennedy vernomen. Omtrent het oplossen van het voedselprobleem van Elmina raadpleegde Minister De Waal de oud-gouverneur Nagtglas. Deze adviseerde te Monrovia, de hoofdplaats van Liberia, een lading milie te doen aankopen en met een kustschoener naar Elmina te doen overbrengen. De milie zou aan de in nood verkerende bevolking kunnen worden verstrekt tegen betaling van de inkoopsom en de gemaakte kosten. Echter de financiële middelen van Gouverneur Boers lieten een dergelijke aankoop blijkbaar niet toe, want deze maatregel werd pas uitgevoerd toen Nagtglas zelf weer tot Gouverneur was benoemd.

(Wordt vervolgd).

Noten.

1 Van Sypesteyn in parlementaire interpellatie. Handeder Staten Generaal 1869, blz. 1137.

2 Journaal van Elmina als bron voor de chronologie van deze en volgende gebeurtenissen. ARA: NBKG no 370.

3 Handelingen der Staten Generaal, 1869, blz. 1332.

4 Brief van resident Le Jeune aan Gouverneur Boers, 23 januari 1868. NBKG no 729.

5 Rapporten van sergeant Van Dorp uit Commany aan Gouv.Boers, 30 januari 1868. NBKG no 729.

6 Rapport van resident Le Jeune omtrent het vorgevallene op 31 januari, 2 februari 1868. NBKG no 729.

7 Onder 'Javanen' of 'Oude Javaantjes' werd verstaan: soldaten van Afrikaanse herkomst die in het Indische Leger hadden gediend en na afloop van hun dienstermijn van 12 jaar een klein bedrag aan gage kregen, waarvoor zij zich gereed hielden om gewapend uit te rukken als er een beroep op hen werd gedaan. In 1869 bedroeg hun aantal volgens een lijst 98 man. Ze woonden op de Javaberg en waren bewapend met het slaggeweer No. 1.

8 Rapport van de 2e luitenant Joos aan Gouv. Boers, 19 maart 1868. NBKG No 729.

9 Missive van KtZ Vos aan Gouv. Boers, 8 maart 1868. NBKG No 729.

10 Sergant Van Dorp overleefde zijn zeer ernstige verwondingen wonderwel en kon later zelfs weer dienst doen, volgens het medisch rapport van de Officier van Gezondheid van Zr.Ms. Metalen Kruis. NBKG no 729.

11 Rapport van luit.Joost aan Gouv.Boers, 27 februari 1868. NBKG no 729.

12 Missive van KtZ Vos aan Gouv.Boers, 3 maart 1868. NBKG no 729.

13 Potloodaantekeningen van Gouverneur Boers op brief van Luit.Joost, waarin deze de ontruiming van Commany meldde, 23 maart 1868. NBKG no 729.

14 Gevechtsrapport Kap.Meijer, 13 april 1868, in afschrift opgenomen in Journaal van Elmina. NBKG no 370.

15 Brief van Min.v.Kol. De Waal aan Gouv.Boers. 3 februari 1869, kabinet zeer geheim La Y'/no 3.NBKG no 730.

16 Rapport van oud-gouv. Nagtglas aan Min.v.Kol.ged. 's-Hage 3 september 1868. NBKG no 729.

17 Brief van Gouv.Boers aan de Hoofden en bevolking van Commendah, 28 december 1868 en brief Gouv. Boers aan Adm.Simpson, 7 januari 1869. NBKG no 724.

18 Potloodaantekeningen van de hand van Gouv.Boers marge van brief van Min.v.Kol. De Waal, 3 februari 1869, kab. zeer geheim LaY'/no. 3. NBKG no 730.

19 Gevechtsrapport Kap.Meijer, 30 december 1868. NBKG no 724.

20 Brief Gouv.Boers aan Simpson, 15 januari 1869 no 145. Brieven van Simpson aan Gouv.Boers, 4 en 16 januari 1869. NBKG no 724.

21 Min.v.Kol. De Waal aan Gouv.Boers, 5 februari 1869 La D2/no 4. NBKG no 730.

22 Min.v.Kol. Hasselman aan Gouv.Boers, 20 april 1868 La K5/No 6. NBKG no 729.

23 Beschikking op petitie der Elminezen. NBKG no 730.

24 Handelingen der Staten Generaal, 1868/69: 2 october 1868 en 3 mei 1869.

25 Min.v.Kol. De Waal aan Gouv.Boers, 3 februari 1869 La Y'/No 3. NBKG 730.

RUILBEURS BUSSUM 24 januari 1982

De groep Samenwerkende Militaria Verzamelaars organiseert haar eerstvolgende ruilbeurs op **zondag 24 januari 1982** in de Raadhuiskelder te Bussum, Brinklaan 35.
De entrée bedraagt *f* 2,50 per persoon. Tafels voor het uitstallen van Uw ruilmateriaal zijn beschikbaar à *f* 10,-.
Ter plaatse is een bar waar drankjes en hapjes tegen redelijke prijzen verkrijgbaar zijn; ook is er voldoende parkeerruimte.
Leden van 'Mars et Historia' zijn van harte welkom op deze ruilbeurs van niet uitsluitend emblemen, doch militaria in het algemeen.

Kom op 24 januari eens langs in de Raadhuiskelder en neem Uw doubletten mee. Tafels reserveren bij de heer **P.A.Vermeulen, telefoon: 02152-64469.**

MUSEUM 'BRONBEEK' heeft zojuist de hand kunnen leggen op een gekleurde ets, voorstellende twee KNIL-militairen anno 1825, welke het heeft laten reproduceren als Kerst/Nieuwjaarskaart. Deze kaart (briefkaartmodel) is verkrijgbaar bij de museumbeheerder 'Bronbeek' ad *f* 0,80 compleet in enveloppe of per giro overschrijving op nr **88 50 68** t.n.v. de Officier-administrateur 'Bronbeek', Velperweg 147, 6824 MB Arnhem, onder vermelding van 'Kerst/Nieuwjaarskaart' en het juiste aantal, waarna toezending volgt.

DE DONDERBUS

Inkoop Verkoop Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie Eerste en Tweede Wereldoorlog. Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres: Sophiakade 5b,
Rotterdam 3016.
Geopend vrijdag 19-21 uur,
zaterdag 10-18 uur.
Telefoon: 010-522297
01862-2338
3274 ZJ Blaaksedijk - NL.

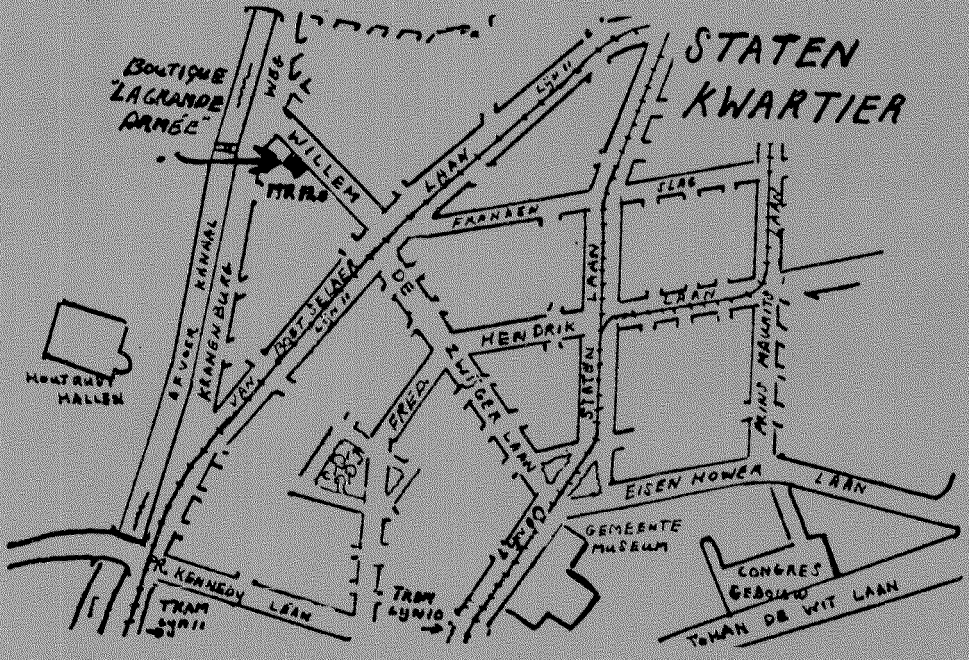
BOUTIQUE DE LA GRANDE ARMÉE

Het adres voor Historische Militaire en Civiele figuren, boeken, prenten, tijdschriften, wargame en alle verdere informatie op dit gebied.

geopend
Woensdag t/m Zaterdag
10.00 - 18.00 uur

W. C. J. EN I. S. SCHOPPEN
Willem de Zwijgerlaan 120
2582 EV Den Haag
Holland
Tel 070-541039

Uitgebreide catalogus en twee halfjaarlijkse aanvullingen verkrijgbaar, door storting van *f* 9,75 onder vermelding 'Catalogus' op giro 3263514 van Boutique La Grande Armée, Willem de Zwijgerlaan 120, Den Haag.